

FATABUREN 1998

KÄNN DIG
SJÄLV

KÄNN DIG SJÄLV

NORDISKA MUSEET

KÄNN DIG SJÄLV

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK FATABUREN 1998

Fataburen 1998

ISBN 91 7108 428 2 ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör *Ingrid Bergman*

Grafisk form *Linn Fleisher*

Omslag *Collage av fotografier ur boken*

Foto om intet annat anges *Sören Hallgren, Nordiska museet*

Tryckt hos MediaPrint, Uddevalla AB 1997

EN FALLBILA AV PRIMA BESKAFFENHET

GILJOTINENS HISTORIA I SVERIGE

Maria Maxén

Strax efter klockan åtta på morgonen den 23 november 1910 föll bilen. Den avrättades huvud skiljdes från kroppen och föll med en duns ned i zinkkaret nedanför stupstocken. Ångan från det varma blodet lämnade kroppen och steg upp och försvann i det gråblå morgondiset. Vittnena huttrade i kylan. Tysta såg de hur skarprättarens biträden tog av handbojorna från den f.d. kyparen Johan Alfred Andersson Ander och försiktigt lade den livlösa kroppen och huvudet i giljotinens avlånga korg. Vittnena skingrades, Långholmsbron öppnade åter för trafik.

Att döda en människa var ett ögonblicks verk med den nya fallbilen, giljotinen, som sju år tidigare inköpts från Frankrike. Entusiastiska röster höjdes i Sverige, inte minst från fängelsedirektören på Långholmen, över hur tillfredsställande giljotineri-
ning var som avrättningsmetod i jämförelse med den gamla med handbilen. Avrättning var nu ett ögonblicks verk, fysiskt smärtfri för den dödsdömde. Även för skarprättaren var den nya metoden bättre. Ovana skarprättare med nerverna på helspänn kunde göra avrättningarna till blodiga skådespel när de missade

offrets hals med yxan och fick hugga både två och tre gånger. Det var glest mellan avrättningarna i Sverige och skarprättarna fick därför inte många tillfällen till träning. Sveriges siste skarprättare, Anders Gustaf Dalman, var verksam i 35 år, och under den tiden verkställde han "endast" sex avrättningar, varav Alfred Anders var en. En annan fördel var att giljotinen fjärmade skarprättaren från själva mördandet. Brottslingen ansågs nu inte dödas av människohand, utan av en maskin, trots att det var skarprättaren som utlöste den mekanism som fick bilan att falla.

Alla fördelar med den nya maskinen till trots, höll dock inställningen till dödsstraff på att förändras. Ändå var den siste som avrättades i Sverige och i samband med denna händelse startade på nytt en intensiv debatt om dödsstraffets nödvändighet. Giljotinen kom till användning endast en gång. Den finns i dag i Nordiska museets samlingar som en ständig påminnelse om den långa tid i vår historia då människor kunde straffas med döden och avrättas. Giljotinen berättar också om hur synen på dödsstraff förändrades under 1800-talet och om det brott som ledde fram till Alfred Anders dom och avrättning.

DÖDSSTRAFF – BROTT OCH METODER

Dödsstraffet har en lång historia i Sverige. Under medeltiden och fram till mitten av 1600-talet utdömdes dödsstraff för en mängd olika brott. Böter och kroppsstraff var de vanligaste brottspåföljderna, men bland annat mördare, mordbrännare, tjuvar, statsförbrytare, stråtrövare, barnamörderskor, trollkunniga och människor som bedrivit tidelag dömdes till döden, och avrättningsmetoderna var många. Under 1600- och 1700-talen var hängning eller halshuggning med bila eller svärd de vanligaste.

Under 1700-talet började dödsstraff för flera brott att tas bort. Fram till 1733 kunde mördare, mordbrännare, statsförbrytare, stråtrövare och kyrkotjuvar rådbåkas. Den dömda spändes fast på ett vagnshjul och alla ben i hans kropp slogs sönder med en hammare, en klubba eller en järnstång. Den dömda kunde därefter dödas med ett knivhugg, ges "nådestöten", eller lämnas att självdö, ibland höggs huvudet av. Kroppen flätades till sist in

Innan giljotinen anskaffades utfördes halshuggning med bila eller svärd. Denna skarprättarbila användes sista gången den 9 april 1845 då Lång Lars Olofsson från Rättvik avrättades för mord på sin hustru. Bödelssvärdet är använt i Sverige men tillverkat i Solingen, Tyskland. Smeden Peter Munich, vars stämpel, ett biskopshuvud, pryder klingan, var verksam i Solingen 1595–1610. Klingans båda sidor är försedda med ingraverade redskap för verkställande av dödsstraff: galge, stegel och hjul. I klingans rännor står graverat på latin: "FIDES CUI VIDE", "Med trofasthet men se/kontrollera för vems räkning", en uppmaning till skarprättaren att vara trogen, opartisk, och inte se till någons intressen. På klingans andra sida: "ME FECIT SOLINGEN", "Man gjorde mig i Solingen."

mellan ekrarna på ett hjul som restes på en påle.

Straffet för trollkunniga och barnamörderskor var ofta halshuggning och därefter bränning av kroppen på bål. 1778 avskaffades dödsstraff för trolldom och Gustav III försökte också, dock utan framgång, att avskaffa dödsstraffet för mödrar som dödat sina nyfödda barn. Ett flertal lättnader genomfördes dock för att förhindra mord; det blev bland annat förbjudet att skymfa den ogifta kvinnan som också kunde få ekonomisk hjälp. 1779 avskaffades dödsstraff för bland annat tvegitte, våldtäkt och kyrkotjuvnad.

1800-talet genomsyrades av ett humanistiskt synsätt och fängelse blev den vanligaste straffmetoden. Tidigare hade frihetsberövande till största delen använts för att försäkra sig om att den dömda inte skulle kunna smita undan i väntan på sitt straff. Straffet utgjordes då ofta av böter eller kroppsstraff. Kroppsstraffen som användes i avskräckande syfte började avskaffas

under 1700-talet för att under 1800-talet helt försvinna. 1841 avskaffades stockstraffet, den som dömts för mindre förseelser kunde dessförinnan placeras på en bänk med fötterna och ibland även händerna fastlåsta i en stock med utskurna öppningar. Stockarna stod ofta uppställda vid kyrkorna. 1841 avskaffades också brännande på bål efter halshuggning, och stegling, där den döda kroppen delades i fyra delar och tillsammans med huvudet och eventuellt högra handen sattes upp på pålar eller fyra horisontellt ställda vagnshjul. 1855 avskaffades spöstraffet. Hängning var en vanlig avrättningsmetod för tjuvar, vilken avskaffades 1858. Vid samma tid borttogs dödsstraff för rån, kvalificerad stöld och förfälskning.

I den nya strafflagen 1864 avskaffades kroppsstraff definitivt och dödsstraff togs bort för flera brott. Före dennas tillkomst avrättades mellan 15–91 människor under varje femårsperiod i Sverige. Efter 1865 blev avrättningar ovanliga, endast ett par personer per år mötte då döden på detta sätt. Sedan hängning avskaffats skedde avrättningarna med bila (yxa) eller svärd. Svärd ansågs hedervärdare än yxa, och så länge vi hade dödsstraff i Sverige ingick i de adliga privilegierna att avrättas med svärd. Vid halshuggning med svärd stod den dömden på knä med huvudet upprätt, när yxa användes fick den dömden ligga raklång eller på knä med huvudet på en stupstock. Yxan var det vanligaste redskapet och lättare än svärdet att använda. Den siste skarprättaren, A.G. Dalman, lät den dömden ligga raklång på mage och så att han skulle ligga i nivå med stupstocken. Dalman strödde också ut ett lager fin sand för att den dömden skulle komma i nivå med stupstocken och för att fånga upp blodet. Dalmans stupstockar var ungefär en meter långa och cirka 10 cm tjocka stockar med urholkning för fångens bröst. Dalman använde en ny stock för varje avrättning, och han hade en stock hemma att öva sig på.

Avrättningar var ända fram till 1876 välbesökta offentliga skådespel som kommenterades i tidningarna, trots att riksdagen redan 1862 diskuterade att flytta dem till "en tjenlig instängd plats vid det häkte der den dömden finnes" (Protokoll Ridder-

skapet och adeln 1862-63, R 630, RA). Den sista offentliga avrättningen i Sverige ägde rum på Stenkumla backe utanför Visby ringmur den 18 maj 1876, då mördaren och tjuven Conrad "Tector" Lundkvist-Pettersson avrättades. Efter den avrättning- en, där skarprättare Steinick från Vadstena blev tvungen att hugga tre gånger innan huvudet kunde skiljas från kroppen, togs frågan upp på nytt, och i augusti 1877 utfärdades en kung- lig förordning om att avrättningar därefter skulle äga rum inne på fängelsegårdarna endast i närvaro av tolv särskilt utsedda vitt- nen.

FALLBILAN DISKUTERAS I RIKSDAGEN

1906 föreskrevs att halshuggning inte längre skulle ske med yxa utan med fallbila, giljotin. Tanken väcktes första gången 74 år tidigare, i lagkommitténs förslag till allmän kriminallag 1832. Giljotinen var känd sedan den franska revolutionen. Förslaget antogs dock inte.

Vid en debatt i riddarhuset 1862 talade friherre Louis De Geer för giljotinen införande, med motiveringen att han fann det ohyggligt att verkställandet av dödsstraffet skedde med män- niskohand.

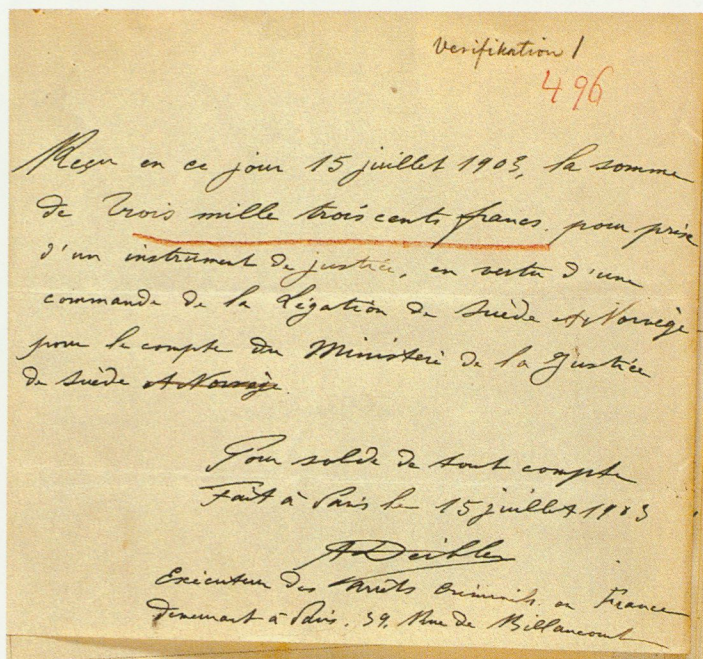
Under loppet av 36 år väcktes olika motioner i riksdagen för giljotinen införande i Sverige. 1865 motionerade landssekrete- raren Curry Treffenberg i Riddarhuset om att dödsstraff skulle verkställas med fallbila, då halshuggning med handbila enligt hans uppfattning utgjorde en skam för vår civilisation och lag- stiftning "som låter den ena människans hufvud falla för hug- get af den andras svigtande hand". De dödsdömda måste för- unnas att det hugg som skall sända dem till evigheten träffar snabbt, skarpt och säkert. Lagutskottet avstyrkte emellertid motionen 1866.

I en motion i riksdagens andra kammare 1877 yrkade August Wilhelm Westerdal att fallbila skulle införas. Treffenberg höll med Westerdal och hänvisade till de argument han uppgivit i sin motion elva år tidigare. Även denna gång avstyrkte lagutskottet då de ansåg att ärendet inte tillhörde riksdagen, utan att det var

kungens sak att genom en förordning införa giljotinen. 1901 motionerade riksdagsmannen i första kammaren, Adolf von Möller, att riksdagen skulle sända en skrivelse till Oskar II om giljotinens införande. Motionen bifölls av både första och andra kammaren och ett brev till konungen, ”angående ändring i sätet för verkställande af dödsstraff”, avfattades i maj 1901.

SVERIGE KÖPER EN GILJOTIN

När Oskar II erhållit riksdagens brev fördes ärendet 1903 till justitiedepartementet där statsrådet Ossian Berger handlade det. Den 3 mars skrev Berger till Henrik Åkerman, envoyé vid den svensk-norska beskickningen i Paris, att, eftersom riksdagen föreslagit kungen att avrättningar skulle ske med fallbila borde en sådan anskaffas. Justitiedepartementet trodde att en sådan möjligen kunde anskaffas från Frankrike. Berger bad

Kvittot på att den franske skarprät-
taren Anatole Deibler den 15 juli
1903 mottagit de 3 500 francs
som giljotinen kostade.
Beställningen, för justitiedeparte-
mentets räkning, hade gått via den
svensk-norska legationen i Paris.
Riksarkivet, Foto Kurt Eriksson.

Anatole Deiblers visitkort.
Riksarkivet. Foto Kurt Eriksson.

envoyén "godhetsfullt låta på lämpligt håll efterhöra, huruvida en guillotin skulle i Frankrike kunna åt oss anskaffas, samt snarast möjligt lämna benäget svar å denna framställning". Bergers brådska berodde på att att Svea hovrätt någon tid innan fastställt en dödsdom, och att man därför inom en inte alltför avlägsen framtid kom att behöva en giljotin.

Envoyén Åkerman kontaktade Monsieur Stradire vid det franska justitiedepartementet, som sammanförde honom med den franske skarprättaren, Anatole Deibler. Denne tog på sig uppgiften att leverera en giljotin till Sverige. Tillverkningen beräknades ta omkring två månader och priset uppskattades till 3 300 francs. Beskickningen i Paris telegraferade dessa uppgifter till Sverige den 11 mars och bad om telegramsvar om de skulle göra en beställning. Samma eftermiddag fick de svar från statsrådet Berger i Sverige: "Var god beställ apparaten."

I början av april började Ossian Berger fundera på om han varit litet för ivrig med beställningen; det fanns ju ännu inget formellt beslut på att giljotin skulle införas i Sverige, och på justitiedepartementet visste man varken hur apparaten man beställt såg ut eller hur den fungerade. Berger skrev den 7 april till Åkerman: "Behandlingen af förevarande fråga om anskaffandet af en fallbila har från min sida gått i någon mån utom de stadgade formerna, i det att beställningen blifvit gjord efter allenast ett samtal i statsrådsberedningen, men frågan har ännu ej förevarit i konseljen." Längre fram i brevet konstaterade Berger: "Rätteligen borde vi måhända hafva från olika länder förskaffat oss ritningar och understält dem sakkunnig pröfning samt först därefter bestämt oss. Men vi hafva ansett oss kunna taga för gifvet att Frankrikes fallbila är af prima beskaffenhet." Åkerman ombads skaffa upplysningar om det ungefärliga antalet avrättningar om året i Frankrike, om fallbilen någonsin "kommit i olag" (behöver Sverige en i reserv?). Hade den franska fallbilen en gammal konstruktion eller en helt ny? Berger ville också ha en ritning eller beskrivning. Skarprättare Deibler lät göra en ritning som sändes till Sverige.

Den 4 juni meddelade skarprättare Deibler att giljotinen var

färdig och kunde besiktigas på Rue de la Folie-Regnault 60 i Paris. Per Nordenfelt, svensk ingenjör och kanonkonstruktör boende i Frankrike, besiktigade den 19 juni giljotinen på uppdrag av Åkerman. Nordenfelt kontrollerade bilans effektivitet med hjälp av halmkärvar, konstaterade att alla delar fungerade lätt, att arbetet var omsorgsfullt utfört och använda material goda. Han anmärkte dock att de buffertfjädrar som stoppade bilan i dess fall var för svaga, varför de byttes ut.

Det var troligen snickaren Heurteloup som gjorde träarbetet till giljotinen. Heurteloup byggde giljotiner i Paris vid denna tid, och man vet att han kände Deibler (han förbjöd sin dotter att gifta sig med skarprättaren). Det är svårt att veta i vilken grad skarprättare Deibler själv var praktiskt engagerad i byggandet. I de lägesrapporter han skrev till den svenska legationen är han mycket insatt, men det kan vara i egenskap av leverantör. Tidningen *Le Petit Journal* berättade i en artikel den 12 juli att grannar på gatan Rue de la Folie-Regnault sett en giljotin demonteras och lastas på en vagn som lämnat huset där Deibler har sin verkstad. Artikeln säger att Deibler är en duktig mekaniker, som själv kan konstruera de mest komplicerade delarna till sin apparat.

Ingenjör Nordenfelt åtog sig att ombesörja inpackningen av giljotinen och den 11 juli sändes den till Sverige, först med järnväg till Antwerpen, och därifrån med den svenska ångbåten *Allegro* till Stockholm. Den 24 juli anlände giljotinen till stadsgården, och när justitiedepartementet betalat tull för den, körde stadsbudslåarna till det gamla rannsakningsfängelset på Myntgatan 2. Den totala kostnaden för giljotinen uppgick till 3 586:35 francs. Skarprättare Deibler betalades 3 300 francs för tillverkningen, emballagefirman Edouard Ravier, Rue de la Michodière 150 francs för sju trälårar och expeditören G. Keyser & Co. i Antwerpen 136:35 francs för frakt och assurances.

Fallbilan provades också i Sverige. Riksdagens förslag om införande av giljotin skickades slutligen på remiss till Kungliga Fångvårdsstyrelsen som tillstyrkte det. Fem år efter riksdagens brev, den 29 juni 1906, utfärdades den kungliga förordning som

föreskrev att dödsstraff i fortsättningen skulle verkställas genom halshuggning med fallbila.

GILJOTINEN

Den franske läkaren Joseph Guillotin (1738–1814) uppfann inte giljotinen, och han blev inte heller avrättad med den, utan dog en naturlig död 1814, 76 år gammal. Guillotin var politiker i nationalförsamlingen i Paris, och hans insats var att han ansåg hängning vara en grym och orättvis avrättningsmetod, och därför i nationalförsamlingen 1789 föreslog att Frankrike i stället skulle använda en snabb och säker halshuggningsmetod som var lika för alla, oberoende av rang och ställning i samhället.

Maskiner för halshuggning fanns redan tidigare i Italien, Tyskland, England och Skottland åtminstone sedan 1500- och 1600-talen. Guillotin beskrev maskinerna "The Halifax gibbet" i England och "The Maiden" i Skottland och föreslog att något liknande skulle användas i Frankrike. Charles Sanson d.y., skärprättare i Frankrike, och Antoine Louis, sekreterare vid Collège des Chirurgien i Paris, fick i uppdrag att konstruera en halshuggningsmaskin. Det färdiga resultatet var en vidareutveckling av "The Halifax gibbet" och "The Maiden". Nackdelen med maskinerna från England och Skottland var att de saknade anordning att hålla fast brottslingen i rätt position under den fallande bilan. Bilans egg var också helt rak, den högg av halsen helt lodrätt. Sanson och Louis tog hänsyn till detta vid konstruktionen av sin maskin. Giljotinen försågs med en bänk där den dömda lades på mage, och två halvmånformade halsbräden omslöt hans hals och höll den i exakt position för hugget. Eggen på giljotinens bila snedskars och blev på det sättet bättre än sina raka föregångare eftersom hela bladet skar av huvudet i stället för att hugga. Sansons och Louis maskin användes första gången 1792 och fick officiellt namnet Louise eller Louison. I folkmun döptes den snabbt till guillotin, efter läkaren som propagerat för införandet av halshuggningsmaskinen tre år tidigare.

Från Frankrike spreds giljotinen till många andra länder. Förutom i Frankrike och Sverige har människor avrättats på

detta sätt i bland annat Tyskland, Schweiz, Österrike och Tjeckoslovakien.

Giljotinen i Nordiska museets samlingar är, enligt ingenjör Nordenfelts rapport till justitiedepartementet, en kopia av den franska. Den består av två parallella, drygt 4 meter höga trästolpar, upptill förenade genom en tvärbjälke och nedtill infällda i en träbotten av korslagda träbjälkar. Mellan stolparna löper en närmast triangelformad bila som är förenad med en tyngd. Bilan och tyngden väger tillsammans 40 kg. Kraften ökar i enlighet med höjden från vilken bilan faller. Bilan hissas upp med ett 6 meter långt rep och hålls fast i en dubbel klo. Nedtill mellan stolparna finns två halvmånformiga träslåar avsedda att omsluta den dömdes huvud. På ena sidan om stolparna, med kortsidan mot dessa, finns en sväng- och skjutbar bräda för den dömdes kropp. Fäst med gångjärn på svängbrädans högra långsida är en annan bräda, som sluttar nedåt mot en rektangulär korg.

Nedanför stupstocken placeras ett zinkkar avsett att ta emot den avrättades huvud. Utanför detta ställs en träskärm med två gavlar som hejdar blodstänket. Två hinkar och en träskyffel hör också till. De innehöll kli eller spån som före varje avrättning skulle strös ut i zinkkar och korg. Giljotinen är målad i en mörkt brunlila färg, och genom envoyé Åkermans brev till Stockholm vet vi att målningen utfördes i slutet av juli 1903, att den målades två gånger och att målningsarbetet var klart och giljotinen torr efter tolv dagar. Giljotinen är monteringsbar och alla delar var ursprungligen numrerade i den ordning de skulle monteras.

Den dömda placerades i giljotinen genom att svängbrädan drogs ut tills den föll ned i lodrät ställning och den dömda ställdes med magen mot brädan. Skarprättarens biträden stödde honom och sköt samtidigt på hans axlar så att brädan svängde, han förlorade fotfästet och befann sig i vågrät ställning. När brädan skjutits fram så långt att hans axlar vidrörde stolparnas nedre tvärstycke, tryckte skarprättaren med sin vänstra hand på en plåt som stod i förbindelse med halsbrädets fjädrar och på mekanisk väg lades halsbrädet på plats. När så huvudet fixerats, förde skarprättaren med den högra handen ned den hävstång

som frigör bilen. Bilen föll. Huvudet föll ned i zinkkaret, kroppen rullades ned i korgen och karet med huvudet antingen ställdes ned i korgen eller tömdes i den. Efter avrättningen monterades giljotinen ned och rengjordes.

MORDET I VÄXELKONTORET

På onsdagsmorgonen, trettondagsafton den 5 januari 1910, förövades ett rånmord på Gerells växelkontor, Malmorgsgatan 2 i Stockholm. När kolutkörare Hugo Bernhard Jansson kom in i lokalen fann han kontorets kassörska, 24-åriga Anna Viktoria Hellsten, nerslagen och liggande framför kassaskåpet. Hon stönade och jämrade sig och hade förlorat mycket blod. Polis och ambulans tillkallades. Kassörskan kördes till Serafimerlasarettet men avled där en dryg timme senare. Läkarna konstaterade att hon fått tre kraftiga slag i huvudet. Spaningen efter mördaren inleddes genast, polisen sände ut en förteckning över det som stulits till växelkontor, hotell, pensionat, alla polismyndigheter i städer och andra större platser inom landet.

Redan på onsdagens eftermiddag ledde spåren till den f.d. kyparen Alfred Ander. Städerskan Annie Eriksson på hotell Temperance på Bryggargatan 3 hade sett ovanligt långa, smala blåaktiga sedlar på nattduksbordet i det rum Ander hyrde. Hotellpersonalen lade också märke till att Ander hade mycket pengar och att han verkade nervös.

Johan Alfred Andersson Ander var 36 år, född på Ljusterö i Stockholms skärgård 1873 och gift med servitrisen Julia Charlotta Lander. Ander var mångsysslare, han hade arbetat bland annat som kypare, tapetserare, källarmästare och spårvagnskonduktör. 1907 häktades han första gången för misshandel och stöld. Han frigavs senast ur fängelset i maj 1909.

Ander lämnade hotellet utan sin koffert. På botten i denna fann polisen senare det mesta av bytet från rånet, inslaget i tidningspapper. Där fanns också kassörskan Viktoria Hellstens handväska och plånbok, den senare märkt med hennes namn. I kofferten fanns dessutom ett prästbetyg utfärdat över Johan Alfred Andersson Ander och ett kabinetsporträtt av honom.

Hotellpersonalen intygade att mannen på fotografiet var den man som bott på hotellet, och han hade i Temperances resandeboek skrivit in sig som "Alfred Andersson, handlande". Eftersom Ander uppgett att han tänkt resa till Vaxholm visades kabinetsporträttet upp för besättningarna på Vaxholmsbåtarna. På Vaxholm i kändes han igen, man visste hans namn och var han bodde. Senare på natten greps Ander och hans fru i hans fars stuga på Karlsudd vid Vaxholm. I stugan återfanns flera saker från Gerells växelkontor, bland annat Viktoria Hellstens tamburnycklar. Paret fördes till Stockholm och häktades.

Fredagen den 8 januari kontaktade personalen vid automatrestaurangen på Drottninggatan polisen angående ett tungt paket som lämnats där några dagar tidigare. Paketet innehöll ett

Gerells växelkontor med det tömda kassaskåpet. Mellan detta och bordet återfanns kassörskan Viktoria Hellsten. Notera blodfläcken på golvet. Överfallet måste ha utförts snabbt, trots två larmanordningar hörde ingen henne slå larm. Foto i Polishistoriska museet, Stockholm.

järnbesman som efter undersökning visade sig vara mordvapnet. Besmanet kan knytas till Alfred Ander, han hade köpt det två veckor tidigare och många vittnen hade också sett honom bära omkring paketet under morddagen.

Under söndagen den 9 januari släpptes Anders fru av polisen. På tisdagen den 11:e låg Viktoria Hellsten på lit de parade i Karolinska institutets gravkor före avfärden till Norra kyrkogården. På hennes huvud satt en myrtenkrona och från den löpte en vit slöja, garnerad med myrten och röda rosor.

DOM OCH AVRÄTTNING

På pingstaftonen den 14 maj dömdes Alfred Ander till döden mot sitt nekande. Under tiden fram till domens verkställande var han placerad i en cell i Långholmsfängelset och bevakades dag och natt av en konstapel som stod på vakt utanför cellen. På tisdagskvällen den 22 november kom skarprättaren Albert Gustaf Dalman och hans söner till Långholmen för att sätta upp giljotinen på kronohäktets stensatta fängelsegård. Samtidigt fick Alfred Ander veta att avrättningen skulle äga rum tidigt nästa morgon. Fängelsepredikanten K.H. Ernberg stannade hos den dömde till sent på kvällen.

Klockan fem på onsdagsmorgonen, dagen för avrättningen, kommer fängelsepredikanten tillbaka. Strax efter sex anländer skarprättaren och hans tre söner, två av dem skall vara biträden vid avrättningen. De provar giljotinen. Ander äter ett mål mat och dricker vin till. Hans anhöriga har inte besökt honom för att säga adjö. Ander har dock sänt hälsningar till dem. Han frågar om han vid schavotten får säga: "Jag tager döden med undergivenhet och som en befriare", och får tillåtelse av detektivchef Gustaf Lidberg och hovrättsnotarien A. Boalt. Klockan sju stängs Långholmsbron av för all trafik, endast fem bilar får passera; de 12 officiella vittnena och vetenskapsmän från Uppsala universitet och Karolinska institutet.

Strax före klockan åtta tar vittnena och vetenskapsmännen plats vid giljotinen. Dödsdomen läses upp och därefter förs Ander ut av två fångknektar som leder honom vid armarna.

Till Skarprättaren A. G. Dalman.
G:t. Brikegatan 22, Stockholm.

Sedan Kungl. Maj:t genom utslag den 17 augusti 1910 dömt förre kyparen Johan Alfred Andersson Ander att för rån, däraf den våldförde ljugit döden, och tredje resan stöld i en bot mista lifvet samt genom nådigt bref den 28 oktober 1910 förordnat, att den öfver Ander fällda domen må gå i verkställighet, varder Edor härmed anbefaldt att i laga ordning verkställa afrättningen *onsdagen den 28* november 1910 kl. 8 f.m. å gård inom fängelserna å Lång-
holmen, som af direktören vid centralfängelset därstädes blifver anvisad. Stockholm den 21 november 1910.

Ander, Johan Alfred Andersson, Restauratör
Född d. 27 oktober 1873 i Gustaf af Skoghöns län. Frälse.
Husman Johan Erik Ander och Johanna. Gift med Karoline
Charlotta Larsson. Hemmet, Stockholm.

I. *med 6.10.13, 4 1/2 f. 46 α*
med 6.10.13, 3.5 f. 46 α
med 6.10.13, 0.5 f. 46 α
med 6.10.13, 2 m. f. 46 α

III. *med 6.10.13, 4.5 f. 46 α*

IV. *Sträckt å Kronskäppet i Långholmen*
onsdagen den 28 november 1910 kl. 8 f.m.

bevissting

G. Schumacher

Han går framåtlutad, hans händer är bakbundna och kring fötterna finns kedjor vilka gör att han bara kan ta små, små steg. Ander har bett att slippa ha ögonen förbundna. Fängelsepredikanten följer honom. Ute på gården avlöser skarprättare Dalmans båda söner fångknektarna, och de leder Ander fram till giljotinen. När han kommit fram lyfter han blicken och granskar bilan, därefter vänder han sig mot vittnena, gör en lätt bugning och säger: "God morgon mina herrar." När Ander ställs mot giljotinens lodräta, nedfällbara bräda säger han lågmält: "Får jag yttra några ord?", men biträdet nekar, han tycker sig ha fått en vink från sin far, faller i samma stund ned brädan och placerar Anders hals i rätt ställning. Några sekunder senare faller bilan som skiljer huvudet från kroppen. Exekutionen tar omkring 30 sekunder och klockan 8.06 är allt över.

Dalmans söner och fångknektarna hjälps åt att lägga Anders kropp och huvud i den stora korg som medföljer giljotinen. De bär korgen till fängelseoperationssal där läkare från Karolinska institutet genast inledde obduktionen. De fann att Alfred Ander led av tuberkulos i långt framskridet stadium och att han i fångelselet svalt en glasbit och en nål. Obduktionen avslutas omkring klockan halv fyra på eftermiddagen och en halvtimme senare jordfästes Alfred Ander i gravkoret på Långholmen. Varken släktingar eller blommor omgav den enkla svarta träkistan.

Fredagen den 25 november 1910 gravsattes Alfred Ander tillsammans med fem andra personer vars "lik och likdelar" enligt bilagan till gravsedlarna sänktes ned i tre kistor i en gemensamhetsgrav på Sandsborgs kyrkogård söder om Stockholm. Karolinska institutet tog tillvara Anders halsrygg med snittet efter bilan och andra vävnader för forskning.

VAD HÄNDE MED GILJOTINEN EFTER 1910?

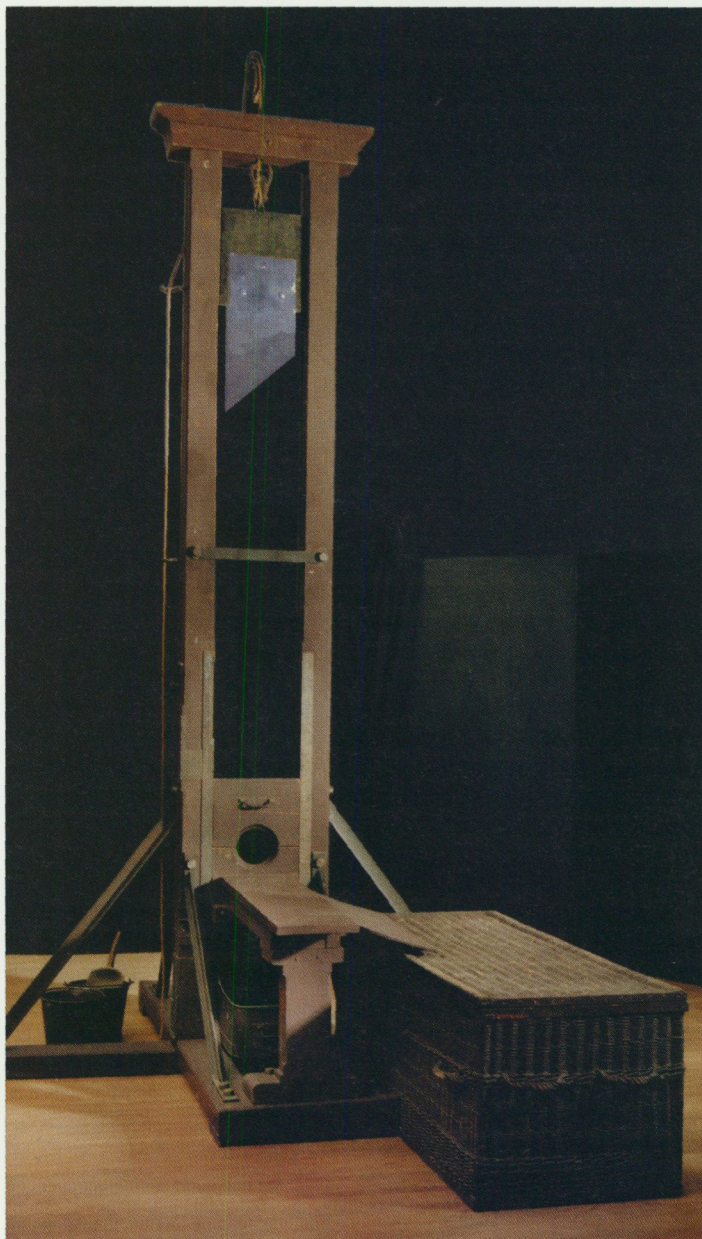
Dödsstraffets vara eller inte vara togs upp till diskussion under hela 1800-talet och protester mot dödsstraffet kom från många håll. I riksdag, stadsfullmäktige, tidningar och i annan samhällsdebatt användes många argument för dödsstraffets avskaffande och vid varje avrättning började diskussionen på nytt. I samband

Enligt polisens fångfotografier med beskrivning var Alfred Ander 176 cm lång med blå ögon, ljusbrunt hår, ljust skägg, långlagt ansikte med rak näsa och ordinär mun. Högra överarmen var prydd med en tatuering, en kvinna med spjut och sköld, troligen Athena. Ander överklagade dödsdomen men den fastställdes av Högsta domstolen. Den 21 november kallades skarprättaren A.G. Dalman att utföra avrättningen som verkställdes två dagar senare. Polishistoriska museet, Stockholm.

med Alfred Anders avrättning frågade sig många hur man med säkerhet kunde veta att en nekande person var skyldig och ansåg att staten inte hade större rätt än individen att ta en människas liv. Dödsstraff sågs som skamligt för ett land som Sverige, som en kvarleva från barbariska tider. Ett ordnat samhälle kan inte ta en medmänniskas liv med kallt blod, hur avskyvärt hans brott än har varit, i synnerhet som samhället effektivt kan skydda sig mot brottslingar genom internering. Stockholms stadsfullmäktige beslutade att, som en markering mot dödsstraffet, inte utse några representanter vid Alfred Anders avrättning, som man ansåg inte svarade mot humanismens krav. Röster höjdes som kallade dödsstraffet människoslakt under lagliga former och menade att blod utgjutet i samhällets namn klibbar vid alla samhällsmedborgares händer. Dödsstraffet hade också sina företrädare. Dessa menade att det var mindre grymt för den dömda än livstids straffarbete. Teologiska argument användes både för och emot dödsstraffet, å ena sidan utdömde inte Gud dödsstraff för Kain (1 Mos. 4.), å den andra: "Den som gjutet människoblod, hans blod skall ock av människom utgjutet varda" (1 Mos. 9:6).

Utvecklingen av frihetsstraffen och fängelserna gjorde att dödsstraff utdömdes allt mera sällan och endast för mycket grova brott. Efter Alfred Anders avrättning 1910 packades giljotinen ned och magasineras i Långholmsfängelsets källare, men den var vid några tillfällen nära att packas upp igen för att verkställa dödsdomar. 1908 dömdes Anton Nilsson, "Amaltheamanen" till döden för sprängningen av fartyget Amalthea i Malmö hamn där 80 engelska strejkbrytare befann sig. En person dog och 21 skadades. Leonard Gyllenpalm dömdes 1916 till döden för rånmord på en bankkamrer och en kassörskan vid Arbetarringens bank på Humlegårdsgatan 7 i Stockholm. Året efter fick Hilda Nilsson, "Änglamakerskan" från Helsingborg, samma straff för att under två år ha mördat 8 fosterbarn som hon tagit emot ersättning för. Den så kallade ryssligan, en rysk militärt organiserad mordliga på 14 personer, avslöjades i Stockholm 1919. Truppen bestal, torterade och dödade tre ryssar och sänk-

Giljotinen som tillverkades i Paris 1903 för Sveriges räkning under den franske skaprättaren Anatole Deiblers ledning. Den användes bara en enda gång, den 23 november 1910, då Alfred Ander avrättades. Sedan 1975 finns giljotinen i Nordiska museets samlingar. Bilden bearbetad i dator. Foto Birgit Brånvall, Nordiska museet

te kropparna i Norrviken. Ligatedaren Hadjetlaché dömdes till döden. Hilda Nilsson tog sitt liv genom hängning på Kronohäktet i Landskrona, de övrigas domar verkställdes aldrig utan ändrades till livstids fängelse.

Alfred Ander var den siste som avrättades och efter närmare ett sekels diskussioner och protester avskaffades dödsstraffet i Sverige 1921 i fredstid. Efter denna tidpunkt kunde dödsstraff endast verkställas genom arkebusering under krigslagarna. 1971 överlämnade Kriminalvårdsstyrelsen giljotinen till Polishistoriska museet i Stockholm där saknade delar kompletterades. 1975 kom giljotinen till Nordiska museet. Då hade dödsstraffet även i krigstid avskaffats två år tidigare.

Det tog lång tid att utrota dödsstraffet som utdelats i vårt land under många hundra år. Att det till slut lyckades berodde på de humanistiska strömningar som genomsyrade hela 1800-talet och på insikten att dödstraff inte avskräcker människor från att begå grova brott.